

Demirel, Ő. (2023). "İpek Yolu Ticaretinin Babür İmparatorluğu Döneminde Hindistan'a Etkisi". *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 7 (Özel Sayı-1), 43-52.

Arařtırma Makalesi

**İPEK YOLU TİCARETİNİN BABÜR İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE
HİNDİSTAN'A ETKİSİ***

The Impact of Silk Road Trade on India During The Baburid (Mughal) Empire

Őengül DEMİREL**

Öz

İpek Yolu, yüzyıllar boyunca Doğu'yu Batı'ya bağlayan hayati bir ticaret ağıydı. Orta Asya, iki bölge arasında mal, fikir ve kültür alışverişinde bir merkez olarak çok önemli bir rol oynuyordu. Hindistan alt kıtası ise Babür İmparatorluğu'nun Orta Asya'daki hükümdarlığı döneminde bu ticarettten en çok yararlananlardan biriydi. Bu makale, Babür İmparatorluğu yönetimi altındaki Hindistan'da İpek Yolu ticaretinin etkisini ana hatlarıyla araştırmayı amaçlamaktadır. Babürlüler sanatı, mimariyi ve edebiyatı himayeleriyle bilinen bir hanedanlık olarak aynı zamanda politika olarak ticaret ve ticareti teşvik etmede de etkiliydiler. Buna göre çalışma aynı zamanda Babür Döneminde Hindistan'daki İpek Yolu ticaretinin çeşitli ekonomik, sosyal ve kültürel sonuçlarını ele almakta ve literatür kaynaklarına dayanarak Hint yarımadasının tarihini ve kültürünü şekillendirmede ticaretin rolünün analizini de sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İpek Yolu, Ticaret, Orta Asya, Hindistan, Babür.

Abstract

For centuries, the Silk Road has been a vital trade route connecting East to West. Central Asia has been an important crossroads for the exchange of goods, ideas and culture between the two regions. The Indian subcontinent was one of the main beneficiaries of this trade during the reign of the Baburid Empire in Central Asia. This article aims to outline the impact of Silk Road trade in India under the Baburid Empire. As a dynasty known for its patronage of art, architecture and literature, the Baburids were also influential in promoting trade

* Geliş Tarihi / Received: 02.12.2023, Kabul Tarihi / Accepted: 26.12.2023. <https://doi.org/10.58640/asyar.1399364>

** Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi ABD, senguldemirel@yyu.edu.tr, ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0002-0174-6379>

and commerce as policy. Accordingly, the study also discusses the various economic, social and cultural implications of the Silk Road trade in India during the Baburids period and aims to provide an analysis of the role of trade in shaping the history and culture of the Indian subcontinent based on literary sources.

Keywords: *Silk Road, Trade, Central Asia, India, Baburid (Mughal).*

Giriş

İnsanlık tarihinin gelişiminde etkili olan ticaret, kültürlerin birbirinden haberdar olmasına da vesile olan kadim bir gerçekliktir. İpek Yolu kuşkusuz bu tarihselliğiyle ön plana çıkmakta ve bölgeler arası iletişimin ana hatlarını oluşturmaktadır.

İpek Yolu, tarihsel anlamda sadece ticaret ürünlerinin değil; bir yerden bir yere kültür ürünlerinin de taşıdığı medeniyetler arası bir yoldur. Asırlarca farklı milletler, dinler ve kültürler arasında köprü vazifesi gören bu yol, geçtiği coğrafyalar arasında aynı zamanda birtakım ortak değerlerin de köprüsü olmuştur. İnsanlık tarihinde en kadim ve işlek yol olmanın dinamizmiyle ön plana çıkan İpek Yolu; Asya, Avrupa ve Afrika üçgeninde kendine önemli bir yer edinmiştir (Alyılmaz, 2004: 181). Dolayısıyla tarihin birçok kayda değer olayı bu coğrafyada gerçekleştirmiş ve İpek Yolu, Batı-Doğu istikametinde uzanan bir yol olduğu gibi Doğu-Batı yönünde de uzanan tarihî bir güzergâh olmuştur. Tarihte Selçukluların doğu yönünde ilerlemelerinde bu yol onlara önemli bir rehber de olmuştur. Cengiz Han bu yolu seferlerinde kullanmış, bu minvalde devletlerle karşılaşmış, önemli savaşlar yaşanmış ve büyük tarihî yükselişler ve çöküşler yaşanmıştır (Smith, 2012: 11). Farklı bölgeler arasında mal, fikir ve kültür alışverişini kolaylaştıran geniş bir ticaret ağı olan bu yolun Babür İmparatorluğu (1526-1858) yönetimindeki Hindistan alt kıtası üzerinde önemli bir etkisi oldu. Babürlüler bu ticaret ağından yararlanıp gelişen bir ekonomi kurmayı başardılar. İpek Yolu ticareti, tekstil gibi farklı bölgelerde yüksek talep gören yeni endüstrilerin ortaya çıkmasına olanak sağladı. Bu ticaret ağı aynı zamanda Babürlülerin dünyanın diğer yerlerinden yeni teknoloji ve fikirlere erişmesini sağlamış ve bu da toplumları ve kültürlerinin şekillenmesinde onlara büyük bir katkı sunmuştur.

Kavramsal çerçeve olarak bu çalışma İpek Yolu ticaretinin, Babür İmparatorluğu yönetimindeki Hindistan üzerinde önemli ve kalıcı bir etki yarattığını, bölgenin ekonomisi, toplumu ve kültürünü etkilediğini anlatmaktadır.

İpek Yolu

Tarihi İpek Yolu, Avrasya ile Kuzey Afrika'yı kara ve deniz yoluyla birbirine bağlayan geniş bir ticaret ağıydı (<https://tr.khanacademy.org/humanities/world-history/ancient-medieval/silk-road/a/the-silk-road>). Adını güzergâh boyunca ticareti yapılan en değerli mallardan biri olan Çin ipeğinden alan İpek Yolu, dünya ticaretini ve kültürel alışverişi şekillendirmede önemli bir rol oynamış, dünya çapında medeniyetlerin ve ekonomilerin gelişmesine katkıda bulunmuştur. İpek Yolu, malların, fikirlerin ve kültürün alışverişi için tarihî bir araç olmuş, bu sayede dünya ticaret ve kültürel alışverişin şekillenmesinde de etkili unsurlardan biri olmuştur.

Uzakdoğu dolayısıyla Çin bölgesinden başlayıp Anadolu ve Akdeniz'den Avrupa coğrafyasına doğru ulaşan bu tarihî yolun en kayda değer simgesi Çin'de üretilen ve buradan diğer sahalara yayılan ipekti (Bekin, 1982: 6).

İpek Yolu adı ilk kez M.Ö. yaşamış olan Çinli seyyah Seyan'ın yaptığı yolculuğun ardından kullanılmaya başlanan bir kervan yolu olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu ad sonraları Orta Asya, Akdeniz ve Avrupa arasında başlayan ilişkiyi ifade etmekle yeni anlam ve yaklaşımlar kazanmıştır. Bu bağlamda tarihî yolun 20.000 km'ye yakını, Türk yurtlarından geçmekteydi (Uluçay, 1961: 29).

Haritada doğu-batı istikametinde uzanan güzergâh, tarihin aynı zamanda büyük savaşları ve mücadelelerinin verildiği koca bir coğrafyayı kat edip geçmekteydi. Bu nedenle bu yol üzerinde tarih boyunca defalarca askerî ve siyasi olaylar vuku bulmuş ve bu tarihî gelişmeler ekonomiyi ve ticareti ciddi anlamda etkilemiştir. Çin'i Orta Asya üzerinden batı bölgelerine bağlayan bu kervan yoluna yine başka bir bilgiye göre "İpek Yolu" adını ilk veren Von Richtofen olmuştur. Tarih boyunca porselen, ipek, baharat ve kıymetli taşların taşınması yanında coğrafi bölgeler arası kültür alışverişine de imkân tanıyan bu ticaret yolu asırlarca kervanların gidip gelmesine de bağlı olarak zamanla İpek Yolu ifadesi kanıksanmıştır (Karaca, 2022: 156).

Bu tarihî yol sayesinde farklı toplumlar ve kültürler birbirini tanıma fırsatı bulmuş, birçok yeni kültür unsuru oluşturmuş, birçok geleneksel kültür unsuru başka coğrafyalara taşınmıştır. O zamanın ileri giden medeniyetlerinden yeni bilgi ve teknolojiler alınmış ve dünyanın diğer bölgelerine bu sayede taşınmıştır. İnsanlar bu yol sayesinde yeni dünyalara ulaşabileceklerini ve yeni kültürle karşılaşabileceklerini bilerek yaşamışlardır. Çeşitli sebeplerle yurtlarından ayrılmak zorunda kalanlar,

söz konusu güzergahın tarihî önemi sayesinde yeni yurtlara ulaşmışlardır. Günümüzün telefon, televizyon ve internet yoluyla dünyamızı küçülten iletişim ağının belki ilk örneği burada kurulmuştur (Karaca, 2022: 57).

Tarihsel etkileşim ve karşılaşmaların dinamik bir ögesi olan yolun Türk tarihinde de önemi büyüktür. Türklerin yaşadığı geniş coğrafi bölgeleri birbirine bağlayan tek ulaşım hattı olan büyük İpek Yolu, Türklerin yaşadığı geniş coğrafyaları ve çeşitli Türk boylarını birbirine bağlayan, ticari ilişkilerini geliştiren, birlik ve beraberliğini sağlayan tek ulaşım yoluydu. Bu yol o dönemde okuryazarlık oranı yüksek olan büyük yerleşim birimlerinin inşasında da büyük rol oynamıştır. İpek Yolu'nun meşhur olmasında Türk devletinin de önemli bir rolü vardır. Bu ülkelerin hazırladığı kervanlar, çeşitli ticari malları doğudan batıya, batıdan doğuya bu şekilde taşımaktaydı. Türklerin bu yola verdiği önemi bir Özbek atasözü “*Evrende iki yol vardır: Gökte Samanyolu ve yeryüzünde İpek Yolu*” (Bartholt,1963: 59) şeklinde anlatılmaktadır.

Uluslararası bir ticaret yolu olan bu yol kadim dönemlerden beri etkinliğini korumuştur. Örneğin Asya Hunlarının kuruluş ve yıkılışı ekseninde konuya bakılacak olursa: M.Ö. 209’da Hunların yükseliş devri olan Batur Tanrıkut Han Dönemindeki ekonomik parlamanın esas nedeni o dönemde İpek Yolu’nun olduğu gibi Hun kontrolüne geçmesinden kaynaklanmaktaydı. Bundan sonra Çinliler bu yolu ancak Hunlara vergi ödeyerek kullanma hakkı kazanmışlar ve bu durumda bölgenin ekonomik politişini ciddi anlamda değiştirmiştir. İlerleyen zamanlarda Çinliler, Hunların sıkıntılı dönemlerinden istifade ederek bu tarihî yol üzerindeki sahaları tek tek ele geçirmişler ve dolayısıyla İpek Yolu’nun kontrolünü de yeniden ellerine almışlardır. Bu durum da Hunların çöküşünü hızlandırmış ve iktisadi zayıflık onların kısa sürede parçalanmasını beraberinde getirmiştir. Bu durumu takiben ticaret yolları da canlanmış ve Çin’e her taraftan gelen kervanlar ülke ekonomisini ciddi anlamda yükselişe sevk etmiştir (Kırgız Respublikası Tarihi, 2000: 117).

İpek Yolu’nun tarihî gelişimi ve Orta Asya yolu dolayısıyla Türklerle ilişkisine dair görüşlerini ortaya koyan Rus Türkolog Qumilyov ise söz konusu yolun, 6. Yüzyıldan itibaren önemli olduğunu ve bu dönemlerde İpek ve kervan yollarının büyük önem kazandığını belirtmiş; Türklerin Çin Hanedanlıklarını dağıttıktan sonra yalnızca siyasi değil, iktisadi olarak da büyük bir güce kavuşmuş olduğunu, bu gelişmenin Türklerin doğu ve batının en büyük yolu olan bu kervan yoluna sahip olmalarını sağladığını (Qumilyov, 1993: 536) tespit etmiştir. Bu tarihsel gerçeklik İpek Yolu’nun sadece bir kervan yolu olmanın ötesinde onun tarihî olayların düğüm noktasında yer alan tarihsel bir olgu olarak da üzerinde durulmasını sağlamaktadır.

Babürler, Ticaret ve İpek Yolu

İpek Yolu’nun güzergâhının olduğu yerlerden biri de Afganistan idi. Hatıratında Kâbil ile Kandahar’ın sahanın en kayda değer ticaret merkezleri arasında olduğunu beyan eden Babür Şah (Arat, 1985: 139), esasen İpek Yolu’na vurgu yapmaktadır. Bu durum tarihî İpek Yolu’nun bu dönemde coğrafi keşiflerin yol açtığı ticaret güzergâhlarının yön değiştirmesine karşın hâlâ önemini sürdürdüğüne işaret etmektedir.

Bu dönemlerde Kâbil ile Kandahar’da Horasan, Irak, Rum ve Çin’den gelen mallar bulunmaktaydı. Kâbil şehri adeta Hindistan’ın antreposu gibiydi. Keşmir’den *şeki* adı verilen kumaşlar ve ilaç yapımında kullanılan bitkiler buradan Avrupa kentlerine gönderiliyordu. Azerbaycan’dan madeni yağlar, Arap ülkelerinden seccade, havlu ve misvak, Mısır’dan kumaşlar, Türkiye’den çeşitli silahlar, Kazan Hanlığından deri ve mamulleri burada bulunabiliyordu. 15. ve 16. Yüzyıllarda Buhara, Semerkant ve Herat tüccarları Moskova’ya kadar gitmekteydi. Frenk diyarından; hatta İngiltere’den Kâbil’e ithal edilen mallar vardı ki bunlar frengi kumaşlar ve İngiliz yünlü kumaşları idi.

Bu dönemde Kâbil ve Kandahar’a Horasan, Irak ve Çin’den mallar gelmekteydi. Yine Kâbil, Hindistan’ın deposu gibiydi. Dolayısıyla önemli ticari mallar bu bölgelerden Avrupa şehirlerine naklediliyordu. Babür Şah’ın ticari hâkimiyeti, bölge kervan yolları üzerine olan geniş bakış açısından belli olmaktadır. Ona göre Hindistan ile Horasan ekseninde iki büyük ticari kavşak vardı: Bunlar Kandahar ve Kâbil’di. Türkistan, Semerkant, Buhara, Belh, Fergana ve Badakistan’dan geçen kervan yolları Kâbil’e varıyor; yine Horasan’dan geçen ticaret yolları da Kandahar’a ulaşıyordu. Bu anlamda önemli bir ticaret merkezi olan Kâbil, Hindistan ve Horasan bölgelerinin tam ortasında konumlanıyordu. Bu durum Kâbil şehrine bir yıl içinde 10 bine yakın atın gelmesine yol açıyor; dahası yılda 20 bine yakın

tüccarın Hindistan'dan Kabil'e gelmesi anlamı taşıyordu (Çiçek, 2021: 75). Bu tarihsel tespitler Babür ülkesinin ticari kervan yollarıyla nasıl iç içe olduğunu göstermekle birlikte bunun önemini nasıl kavradıklarını da ortaya koyuyordu.

Bu kapsamda Babürlü Hanedanı, ticari girişimleri için tüccarları, paralı askerleri, çobanları, hacıları ve diğer ulaşım araçlarını kullanarak İpek Yolu ve bu yolun bağlantılarında yer alan diğer kervan yolları üzerinde etkili olmaya çalışıyordu (<https://storymaps.arcgis.com/stories>). Söz konusu yaklaşım Babürlülerin tarihî İpek Yolu'nun bölge ve kendileri için önemini çok iyi kavradıklarını bize göstermektedir. Orta Asya ile Hindistan alt kıtası arasında köprü görevi gören Babürlülerin bir Türk hanedanlığı olarak bölgede yaşanan gelişmelere kayıtsız kalamayacağı anlamına da gelen bu yaklaşımları onların aynı zamanda ekonomik politiklerinin de dinamizmini oluşturmaktadır (Şahin, 2020: 614).

Bu ticari yolların, dolayısıyla İpek Yolu'nun Babür İmparatorluğu yönetimindeki Hindistan alt kıtası üzerinde önemli etkileri ise hanedanlık tarihinin ticari politikalarında ve iktisadi yükselişlerinde kendini gösteriyordu. Bu sayede Babürlüler, bu ticaret ağından yararlanıp gelişen bir ekonomi kurmayı başardıkları gibi İpek Yolu ticareti, tekstil gibi farklı bölgelerde yüksek talep gören yeni endüstrilerin ortaya çıkmasına olanak sağlamışlardı. Bu ticaret ağı aynı zamanda Babürlülerin dünyanın diğer yerlerinden yeni teknolojilere ve fikirlere erişmesini sağlamıştı. Bu da toplumları ve kültürlerinin şekillenmesinde büyük bir dinamizm uyandırmıştı.

Bu bağlamda Babürlüler tekstilin ötesinde baharat, değerli maden ve mücevher gibi çeşitli malların ticaretine başlamış; yine bu malların ticaretinden faydalanmakla kalmayıp, aynı zamanda Hindistan'daki tarımsal üretimi artıran pamuk gibi yeni mahsulleri de başka bölgelerde tanıtmaya ve ticaret ürünü olarak pazarlama şansını yakalamışlardı.

İpek Yolu ticaretinin ekonomik faydalarının yanı sıra Babür İmparatorluğu'nun sosyal ve kültürel yönleri üzerinde de önemli bir etkisi oldu. Babürler yeni fikirlere ve teknolojilere bu sayede ulaşmışlar, sanatlarını, mimarilerini ve edebiyatlarını da buna bağlı olarak üst noktalara taşımışlardır. Hatta Babürlüler, Pers tüccarlarının İpek Yolu üzerindeki kültürel etkisi nedeniyle Farsçayı resmî dilleri olarak bile benimsemişlerdir.

İpek Yolu Ticaretinin Babürlü Hâkimiyeti Altındaki Hint Alt Kıtasına Etkisi

Hindistan alt kıtasında Türk varlığının 16. Yüzyılda Babürlerle devam ettiği süreçte hanedanlık, sergiledikleri politikalarıyla asırlarının önemli devletlerinden biri haline gelmişlerdir. Jeopolitik olarak Türklerin asırlardır yerleştiği bölgelerden olan Hindistan'da tarihselliklerini sergileyen Babürler, kendilerine özgü kurumsallıklarıyla da ön plana çıkmaktadırlar (Şahin, 2020: 616). Tarihte uzak ya da yakın hiçbir devletin kayıtsız kalamadığı İpek Yolu'na Babürler de aynı bakış açısını geliştirmiş ve bu bağlamda onlar da çeşitli argümanlar üretmişlerdir. Ülkelerinden geçip İpek Yolu'na eklenen ara kervan yollarının kesiştiği şehirlerini birer ticaret rotası olarak belirleyen Babürler bu yönüyle de dikkatleri üzerlerine çekmeyi başarmışlardır.

Ticaretin tarihsel adı olan İpek Yolu'na aynı zamanda bir kültür ve medeniyet yolu da demek yanlış olmayacaktır. Geçtiği güzergâhlara sadece ticari değer ve emtia dönüşümü sağlamanın ötesinde kültürel bir dinamizm de kazandıran İpek Yolu, coğrafyaları adeta birbirleriyle buluşturarak kaynaştıran bir medeniyet aracı gözüyle de görülebilir. Bu bağlamda söz konusu medeniyet aracının Babürlü hâkimiyetinde bulunan alt kıtaya da ciddi etkileri olmuştur. Bu etkilerden biri kuşkusuz ticari zenginlik kazandırma olgusudur. Ticari bakımdan malların bölgeye gelmesi ve bölgeden başka sahalara taşınması insan yolculuğunu beraberinde getirmiş, bu gelişmeler bölge yerleşimlerini fazlasıyla canlandırmıştır.

Bu anlamda kökleri Orta Asya'da olup, Güney Asya'da egemen bir güç olan Babürlüler, ticaret yollarının odağındaki coğrafi konumuyla hâkimiyetleri altındaki ticaret yollarını her fırsatta şekillendiriyorlardı (Şahin, 2020a: 48). Buna İpek Yolu da dahildi (www.khanacademy.org). İpek Yolu ticaretinin Babürlü egemenliğindeki Hindistan'a ciddi anlamda tesirleri olmuştur. Bu konudaki araştırmalar İpek Yolları boyunca ortaya çıkan deniz yollarının, farklı halklar arasında ticaret ve alışverişin ortaya çıkması için bir kanal sağladığı ve bunun bölgeye ciddi iktisadi tesirler yaptığını ortaya koymaktadır (<https://en.unesco.org/silkroad/>). İpek Yolu ticaret ağı, Babürlü yönetiminde bulunan Hindistan yarımadasının ekonomik, sosyal ve kültürel gelişiminde önemli bir rol oynamaktaydı. İpek

Yolu borsası, ipek ve yüksek değere sahip diğer mallar da dahil olmak üzere, güzergâh boyunca farklı yerlerdeki malların mevcudiyeti üzerinde olumlu bir etki yaparak, bölgenin başta iktisadi olmak üzere kalkınmasına ciddi etkiler yapıyordu (www.khanacademy.org). İpek Yolu üzerinde yer alan ve yukarıda da bahsettiğimiz şehirlerde ticaret mallarının yanı sıra entelektüel ve kültürel alışveriş de yaşanıyor ve bu durum bilhassa birçok seyyahın dikkatini çekiyordu (<https://en.unesco.org/silkroad>). Kuşkusuz bu seyyahlardan olan Sir Thomas Roe da “The Embassy of Sir Thomas Roe to the Court of The Great Mogul 1615-1619” adlı eserini bu dönemde Babürlü ülkesine yaptığı gezisinden sonra kaleme almıştır. Gözlemlerini anlattığı bu seyahatnamesi Babürlü tarihi bakımından önemli eserlerden biri olmuştur. Önce Portekiz daha sonra İngilizlerce dikkatleri üzerinde toplayan Babürlü Hindistan’ı yüksek kültürel seviye ve farklı ticaret yollarının da bileşkesi olması durumuyla bu dönemde dikkatleri üzerine çekmekteydi. Yine İpek Yolu ekonomik kuşağının tamamlayıcısı durumundaki kervan yollarının da bağlı olduğu Babürlü Hindistan’ı yapılan ticaretler sayesinde meyve, sebze, hayvancılık, tahıl, deri ve deri ürünleri gibi emtiaların da bolca bulunduğu bir bölge konumundaydı.

Çin’den başlayarak Hindistan’a kadar uzanan ticaret yolu, özellikle Bengal Körfezi ve Hint Okyanusu arasında gelişen kervan yollarıyla ticareti yapılan baharatı, ipeği ve barutu içeriyordu. Bu da Babürlerin hâkimiyeti altındaki alt kıtayı doğu-batı ticareti için hayati bir geçiş noktası haline getiriyordu (<https://www.pbslearningmedia.org/>). Bu durumun etkileri neticesinde Babürler, Umman Denizi kıyı bölgesindeki kilit limanlar üzerinde önemli bir nüfuzla sahip oldu ve bu da İpek Yolu ticaret ağı boyunca ticareti yapılan malların artmasına yol açtı. Tam da bu dönemlere denk gelen asırlarda devrin üç büyük gücü olan Osmanlı, Safevi ve Hindistan, Pakistan ile Afganistan’ı hâkimiyeti altında bulduran Babürlülerin, yükselişleriyle birlikte 16. Yüzyıl ticaretinin gelişmesine tanık oluyorlardı (Şahin, 2015: 63-65). Bu devletler Umman Denizi kıyısındaki önemli limanlar üzerinde nüfuz sahibi olmuşlardı ve bu durumda da ticarete konu olan emtia hacmindeki artışa yol açmıştı. Güney Asya’nın ihracatı arasında pamuklu tekstiller, ham ipek ile biber, tarçın, kakule, karanfil, hindistan cevizi, topuz, zencefil, kimyon ve zerdeçal gibi çeşitli baharatlar yer alıyordu. Diğer ihraç ürünleri arasında ise parfüm, sandal ağacı, çivit mavisini, afyon, elmas ve diğer değerli taşlar yer alıyordu. Filler, tavus kuşları, papağanlar, hindiler ve daha birçok ürünün ticareti de yapılıyordu (geniş bilgi için bkz. *Empires of the sea*, book, <https://brill.com/display/book/>). Bu bağlamda Babürlü Hindistan’ın stratejik konumu, doğu ile batı arasındaki ticaretin kolaylaşmasına ve genişlemesine olanak sağlıyordu. Bu gelişmeler ekseninde Babürlüler, ince tekstil üretimi de dahil olmak üzere, sanatları ve zanaatları himayeleriyle biliniyordu ki bu da o dönemde çok rağbet görüyordu. İpek Yolu ticaret ağı, Asya, Avrupa ve Afrika da dahil olmak üzere birçok kıtayı kapsayan, birbirine bağlı ticaret yollarından oluşan geniş bir sistemdi. Hindistan Yarımadası ise bu ticaret ağı içerisinde çok önemli bir rol oynuyor ve doğu ile batı arasındaki mal alışverişini için bir merkez görevi üstleniyordu. İşte Babürlerin hâkimiyeti altında bulunan Hindistan, bu tarihî rolü yerine getiriyordu. Bu süre zarfında Babürler, Hindistan, Çin, Orta Asya ve Avrupa arasında mal ve kültürel fikir alışverişini teşvik ederek İpek Yolu ticaret ağına aktif olarak katılıyor ve bu durumda İpek Yolu’nun Babürlü dönemindeki bölgeye etkileri yanında esasen Babürlülerin de bölgede kendi tarihî misyonlarını yaratmalarına fırsat veriyordu. Tarihî İpek Yolu’nun Babürlü Dönemi Hindistan’ına etkileri, Babürlerin ekonomik politikleriyle de birleşerek çok yönlü kültürel bir seviyenin yaşanmasına olanak sağlıyordu.

Bu dönemde Babürlü ekonomik politikasının net örneklerinden olan, Babür Hükümdarı Büyük Ekber’in, devletini kara ve deniz yoluyla diğer bölgelere bağlayan geniş bir ticaret ağı kurması, bölgede kaliteli tekstil ve el sanatları üretimini hem arttırıyor hem de bu değerli emtianın buraya gelmesini teşvik ediyordu (Şahin, 2020a: 134).

Bu dönemde İpek Yolu etkisi ile Hint Okyanusu ticaret yolu da bu ticaretin önemli bir bileşeni olmuştu. Hint Okyanusu rotası, Babür Ülkesi ile Orta Doğu, Afrika ve Güneydoğu Asya arasında doğrudan bir bağlantı sağlıyordu. Bu rota baharat, inci ve tekstil gibi malların alışverişine olanak tanıyarak Hindistan Yarımadasının ekonomik büyümesini daha da arttırıyordu (<https://www.khanacademy.org/humanities>).

İpek Yolu ve Hint Okyanusu ticaret yolları aynı zamanda fikir ve kültür alışverişini kolaylaştırarak ülkede sanatın, mimarinin ve edebiyatın gelişmesine katkıda bulunuyordu. Tarihî Kültür Yolu olarak da görülebilecek olan İpek Yolu’nun bölgeye kültürel etkileri ise net bir şekilde ortaya çıkıyordu. Ticaret maksadıyla gelen tüccarlar, burada şahit olup özümstedikleri gelenek ve adetleri geri döndükleri zaman

kendi memleketlerinde hayata geçiriyorlardı. Bu da bölge kültür unsurlarının dışarı taşınması anlamına geliyor ve coğrafyanın tanınırlığını arttırıyordu (Kennedy, 2005: 187).

Bu sayede İpek Yolu şehirleri de öteki kültürlere ait şehirler oranında gelişme sergileyen dans ile müzik kültürüne kavuşmuştu. Tüccar sınıfı veya mahalli yöneticilerin yaşadıkları saraylar, aynı zamanda bir kültürel merkez görevi görüyordu. Bu yerel saraylarda, yönetici zümresinin rekabetlerine dayalı olarak şarkıcı, müzisyen, şair ve söz ustaları bulunuyordu. Özel günlerde bu sanatçıların etkinlikleri halk kesiminin mahalli yönetimlere uyumunda önemli bir durum olarak görülüyordu. Bu bağlamda İpek Yolu'nun hayata geçirdiği söz konusu sanatsal iletişim yerel boyutta da çok gelişmiş etkilere yol açıyordu (Bolat, 2021: 9). Bu etkinlikler farklı kültürden çevrelerin ve kesimlerin kaynaşmasında da aracı bir rol görüyordu.

Örneğin müzik sahasında Hindistan'ın "raga"sı İran'ın "dasgah"sı ve Türklerle Arapların "makam"ları zaman içerisinde birbirlerine benzer özelliklere bürüneceklerdi. Elbette burada sadece İpek Yolu'ndaki seyahatlerin ve seyyahların rolü yoktu. Akdeniz kıyılarından Hindistan'a ve Çin Seddi'ne kadar olan bölgedeki Türk varlığı da yüzyıllar içinde sanki bir yapıştırıcı rol oynayacaktı. Bu bölgenin kültürleri etkileşim yoluyla kendi millî kültürlerini oluşturacak, müzik de bu etkileşimlerden nasibini alacaktır. Nasıl ki müzik aletleri bir ülkeden diğerine yayılıp süreç içerisinde farklılık göstermeye devam ediyorsa, bu kültürlerin müzik sistemi ve müzik yapma gelenekleri de birbirini etkilemiş ve millî müzik yapısının oluşmasına katkı sağlamıştır. Örneğin Hindistan'ın Raga Kerwani'si ile Türkiye'nin Nihavent Makamı hemen hemen aynı özelliklere sahip diziler olması nedeniyle bu kültürlerde önemli bir yere sahip olacaktır. Ancak bu ve benzeri etkileşimler elbette farklı kültürlerden sanatçıların birbirlerinin varlığından haberdar olmasıyla sınırlı değildi. Öyle ki bir kervan toplantısında Bağdatlı müzisyen, Kaşgarlı bir şarkıcıdan duyduğu ve çok beğendiği bir melodiyi, Arapça sözlerini de kendi repertuvarına ekleyip, bunu kendi lisanına çevirebiliyor ve ülkesine götürebiliyordu (Bolat, 2021: 9). Bu durumda kültürel bir dinamizm yaratıyordu.

Dinlerde bu kültürel etkileşimi temin eden İpek Yolu sayesinde bölgede ve bölgeler üzerinde etkiler yaratmış; bunların farklı sahalarda yayılması aralıklarla devam etmiştir. Devletlerin dinsel kültürlerinin oluşumunda bu yönüyle İpek Yolu büyük etkiler yapmıştır. Bu anlamda tarihî ticaret yolunun bölgeye bir diğer tesiri de Budizm, Hinduizm, İslam ve Hıristiyanlığın buralarda yayılmasını kolaylaştırmasıydı (<https://en.unesco.org/silkroad>). Bu durum da bölgenin çok kültürlülüğünü ve dinselliğini arttırıyor ve yine dikkatleri bu bölge üzerine çekiyordu.

Aynı dönemde Babür İmparatorluğu'nun ticaret yollarına hâkim olması ve İpek Yolu etkisi ile bölge ticaretinin canlı tutulması Babür Hanedanlığının diğer bölgelerle teknik alışverişi yaparak sanatsal ve dilsel yaplarda etkilenmesini sağlıyordu.

Bu bağlamda İpek Yolu'nun çok kültürlü Hindistan üzerindeki etkileri çok net hissediliyordu. Örneğin Hindistan'daki önemli resmî dillerden olan Urduca'nın oluşumu İpek Yolu'ndan ayrı düşünülemez. Tüccar Arapların İran ve Basra Körfezi üstünden İslamiyet'i Hindistan'a taşımaları aralıklarla devam etmiştir. Tarihî İpek Yolu üstünde bulunan Arap, İran ve Türk kavimlerinin bu dönemlerdeki etkileşimleri hem konuştukları dillerinde değişimlere yol açmış hem de Hindistan coğrafyasında yüz milyon dolayında insan tarafından konuşulan Urduca'nın doğmasına ve gelişmesine vesile olmuştu ki bu durum İpek Yolu'nun bölgede kültürel anlamda ne tür etkiler yarattığının en açık örneklerindedir (Bolat, 2021: 14).

İpek Yolu'nun bölge üzerinde yarattığı etkilerden biri de mimari gelenekler üzerindeki tesirlerdi. Öyle ki bu tesirler yeni şehirlerin kurulması yanında var olan şehirlerin planlamalarında da derin etkiler oluşturmuştur. İşte bu kültür yolunun dinamik tesirlerinden olacak ki Semerkant veya Buhara'da yer alan saray, cami veya bahçeler, İsfahan ile Agra'dakilerle mimari ve yapısal olarak büyük benzerlikler göstermektedir. Bu benzerliklerin yalnızca düşünsel ve fikirsel olmadıkları incelendiklerinde görülmüştür. Bu durumun sanatçı ve zanaatkarların bizzat buraları ziyaretleriyle alakalı olduğu ve bölgeler arası iletişimden kaynaklandığı belli olmuştur. Sanatçılar hanedanlar tarafından ülkelerine götürülmüş ve onlardan mimari eserleri inşa etmeleri istenmiştir. Bu bağlamda örnek verilecek eşsiz yapılardan olan Tac Mahal, Babür Hükümdarı Şah Cihan'ın Osmanlı ve İran'dan getirttiği ustalara yaptırılmıştır. Hatta bu konuda söylenen bir hikâyeye göre Şah Cihan, bu sanatçıların başka Sultanlara böyle bir yapı yapmamaları için ellerini kesmiştir. Dolayısıyla bu hikâyeye dahi İpek Yolu'ndaki

kültürlerde, söz konusu kültürel yarışın vardığı boyutu ortaya koyması bakımından ilginç bir örnek teşkil etmektedir (Bolat, 2021: 14).

İpek Yolu'nun genel olarak Babürlü Dönemi Hindistan'ına ticari, kültürel, mimari gibi birçok yönde olumlu tesirleri olsa da bu dönemde hanedanlığın ticarete de sınırlamaları ve eksiklikleri bulunmaktaydı. Babür Hükümdarları ticaretin önemini anlayarak politika geliştirmiş; Gujarat, Bengal ve Sindh'i ele geçirerek deniz ticareti üzerinde kontrolü sağlamayı amaçlamışlardır. Dahası Babür Hükümdarları Kâbil ve Kandhar üzerindeki kontrollerini sağlamlaştırarak, kara ticaret yollarının gelişmesini kolaylaştırmışlardır. Birçok hanedan mensubunun ve Babür Hükümdarlarının denizaşırı ticarete önemli miktarda yatırımları olmuştur. Buna verilecek en iyi örnek Hükümdar Cihangir ve eşinin Surat ile Kızıldeniz arasında sefer yapan gemilere yatırımlarıdır. Her ne kadar uğraşmış olsa da Babürlü Hanedanlığının bölge ticaret politikalarında çıkmazları bulunmakta idi (Siddiqi, 2006: 16). Bu durum Babürlülerin ticaret politikalarından kaynaklanmaktaydı.

O dönemde çağdaşları ellerinde bulundurdukları ticaret faaliyetlerini Hanlık ya da Kraliyet yönetimlerinin tekelinde bulundururken, Babürler bunların aksine ticareti tek elden yönetme politikaları geliştirmemişlerdir. Onlar serbest dolaşım ağının hâkim olduğu ticaret sisteminden yana olmuşlardır. Bu yaklaşım onların ticarete bakış açısını çağdaşlarından ayırmakta olup esasen ellerinde bulundurdukları bu güçlü ağı kaybetme nedenlerini de ortaya çıkarmıştır. Örneğin bu dönemde İran Şahı Abbas yönetimi altındaki ipek ticaretini bir kraliyet tekelinde yürütmekteydi. Yine Güneydoğu Krallıklarının yöneticileri kalay, pirinç gibi ürünleri kendi tekelleri haline getirmişlerdi; Güney Hindistan yönetimi Travancore'da biber ticaretini bile tek elde yönetiyordu. Bu bağlamda serbest ticaret rejimini açık tutmaya yönelik bu çabada Babürler, deniz ticaretini tekelleştirmeyi amaçlayan Avrupalı ticaret şirketlerinin düşmanlıklarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Asya'da devlet gücü, baskı kullanarak ticaret faaliyetini desteklemeyince, Avrupalı ticaret şirketleri deniz ticaretinde üstünlük kazanmak için bölgeye güç ve baskı kullanmaya başladılar. Böyle bir durumda Babürlülerin büyük etkili bir donanmaya sahip olmamaları da söz konusu olunca bu amansız tehdide çok fazla karşı koyamamışlardır. Babürlüler bu durumda bölgede etkili olmaya çalışan ticaret şirketleri arasındaki farklılıklardan yararlanmaya başvurdular ve böylece Surat gibi limanların genel olarak serbest ticarete açık olmasını sağlamışsalar da bu durum çok sürmemiş ve ciddi anlamda sıkıntıların önü açılmıştır (Siddiqi, 2006: 16). Bu bağlamda Babürlerin anlaşıldığı gibi ticari hayatta izledikleri bu politikalar bölgenin üzerinde zaten etkili olmak isteyen Avrupalı güçlere imkânlar yaratmış, hanedanlıklarında Hükümdar değişikliklerinde izledikleri politikalarla bu durumu hızlandırmıştır. Batılı ticari şirketlerin bölgede kumpanya kurmaları tedricen ticari dolaşımı onların ellerine vermeye imkân tanımış, dolayısıyla bu tarihî Türk Hanedanlığı da bu gelişmelerden oldukça olumsuz biçimde etkilenmiştir.

Sonuç

İpek Yolu, yüzyıllar boyunca Doğu ile Batı'yı birbirine bağlayan önemli bir ticaret yolu olmuştur. Bu tarihî yol güzergâhı Çin'den Akdeniz'e kadar uzanmakta olup ticari mal, teknoloji ve fikir alışverişi için hayati bir yoldu. İpek Yolu sadece mal ve fikir alışverişinin yapıldığı bir yol değil, aynı zamanda insanların bir yerden bir yere hareketini de sağlayan bir kültür ve medeniyet yoluydu. Dolayısıyla İpek Yolu, Çin'den başlayarak Avrupa'ya kadar uzanan geniş bir ticaret yolları ağını oluşturan, Doğu ile Batı arasında mal, fikir ve kültür alışverişinin kolaylaştırılmasında da önemli bir rol oynamaktaydı. Bu yönüyle de İpek Yolu sadece bir ulaşım aracı olmayıp, aynı zamanda fikirlerin, dinlerin ve felsefelerin de kanalıydı. İpek Yolu, farklı bölgeler arasındaki kültürel etkileşimlerin alışverişinde de önemli bir faktör olarak insanların, malların ve fikirlerin bu yol boyunca hareketi sayesinde kültürlerin harmanlanmasının yanı sıra yeni kültürlerin oluşmasına da yol açmıştır. İpek Yolu boyunca yayılan kültürel etkiler, bugün bildiğimiz dünyanın şekillenmesinde hayati bir rol oynamıştır.

Babür Dönemi Hindistan'ı da birçok bölge gibi İpek Yolu'nun farklı sahalarda etkilerine maruz kalmış ve birçok alanda gelişme, değişme göstermiştir. Bu bağlamda Babürlüler, Hindistan'ı Asya ve Avrupa'nın diğer bölgelerine bağlayan İpek Yolu'yla kesişen kendi ticaret yollarını da kurmuşlardır. Dünyanın geri kalanıyla ticaretini yaptıkları tekstil, baharat ve değerli metaller gibi lüks mallara olan düşkünlükleriyle bilinen Babürlüler, İpek Yolu'nun etkileriyle de önemli gelişmeler yaşamışlardır. Hindistan'ı 16. Yüzyılın başlarından 19. Yüzyılın ortalarına kadar yöneten Babürlüler, İpek Yolu boyunca yayılan ticari ve kültürel etkilere açık hale gelmişlerdir. Babürlülerin tekstil ve sanata olan

sevgisi, Hindistan ile dünyanın diğer bölgeleri arasındaki kültürel fikir ve uygulama alışverişinde önemli bir faktör olmuş; bu sayede İpek Yolu, başta ticari faaliyetler olmak üzere Hindistan'da çok kültürlülüğün oluşumunda da önemli katkılar sunmuştur.

Bu bağlamda tesirleri görülen tarihî İpek Yolu'nun Babür Hindistan'ına en önemli kültürel etkilerinden biri Babür sanatı ve mimarisinin gelişmesiyle sonuçlanan Hint ve Pers kültürlerinin harmanlanmasında da etki etmiş olmasıydı. Yine Hindistan'ın en ikonik simge yapılarından olan Tac Mahal'in Babürler Döneminde inşa edilmesi de Babürlerin bu kültürel etkileşimde kendilerini nasıl ortaya koyduklarını göstermiştir.

İpek Yolu ayrıca bu dönemde bölgeye çeşitli sanatsal ve mimari etkiler sunarak Hindistan'ın kültürel mirasının şekillenmesinde de önemli bir rol oynamıştır. İnsanların hareketiyle birlikte dillerin, geleneklerin ve göreneklerin birbirini etkilemesi de bu tesirlerle gerçekleşmiştir.

İpek Yolu boyunca bölgeye birçok kültürel etki yayılmıştır. Örneğin Budizm'in Hindistan'dan Çin'e; İslamiyet'in Hindistan'a yayılmış olması da bu kültür ve medeniyet yolunun güçlü tesirlerini ortaya koymuştur. Tarihî İpek Yolu'nun başta ticari olmak üzere kültürel ve kültürel hayata bağlı olarak birçok alanda Babürlü hâkimiyetindeki Hindistan'ı etkilemesi tarihî bir gerçeklik olup, ilerleyen dönemlerde Babürlerin ticari, ekonomik politiklerinde yaşadıkları yanlış uygulamalar onların siyasi hayatları gibi bu faaliyetlerini de geri planda bırakmaya yol açmıştır.

Kaynaklar

Alyılmaz, C. (2004). "İpek Yolu ve Orhun Yazıtları". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 24, 181.

Arat, R. R. (1985). *Baburnâme, Babur'un Hatıratı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Barthold, V. V. (1963). *Türkistan Kültür Hayatının Tarihi-II*. Moskova.

Bekin, A. R. (1982). *İpek Yolu*. Ankara Üniversitesi Yayınları.

Bolat, L. (2021). "İpek Yolu'nda Kültürel Bir Gezinti: Ahmet Yesevi'den Yunus Emre'ye Türk Sufi Hümanizmi". *Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*. 2 (4), 6-18.

Çağtay, U. (1961). "Kırgızlar". *Tarih Ansiklopedisi*. Doğan Kardeş Yayınları, 257.

Çiçek, K. (2021). "Türk Dünyasında İş'te Birlik Ülküsünün Tarihi Arka Planı Hakkında Bazı Görüşler". *Yeni Türkiye*. 120.

İpek Yolu: Dünya Ticaretinde Devrim, www.dmax.com.tr/blog/ipek-yolu-dunya-ticaretinde-devrim, (e.t.: 20 Kasım, 2023).

İpek Yolu'nda Ticareti Yapılan Ürünler-Dünyada Ticaret, dunyadaticaret.com, (e.t.: 20 Kasım, 2023).

İpek Yolu, tr.khanacademy.org, <https://tr.khanacademy.org/humanities/world-history/ancient-medieval/silk-road/a/the-silk-road/storymaps.arcgis.com/stories/98f79b1346344c2881d5381af79cc1df>, (e.t.: 25 Kasım, 2023).

İpek Yolu, tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0pek_Yolu, (e.t.: 25 Kasım, 2023).

İpek Yolu ve Türk Dünyasının Tarihi, www.turksam.org, (e.t.: 25 Kasım, 2023).

Karaca, Ö. (2022). "Tarihin İz Dokunduğu Güzergâh: İpek Yolu". *TAD*. 41 (71), 154-173.

Kennedy, H. (2005). *When The Baghdad Ruled The Muslim World*. Da Capo Press.

Kırgız Respublikası Tarihi. (2000). Bişkek.

Qumilov, L. (1993). *Qadim Türkler*. Bakü.

Siddiqi, Z. (2006). *City of Agra Under The Mughals From 1526-1707*, Thesis Submitted for The Award of The Degree of in History by under The Supervision of Prof. Tariq Ahmad Centre of Advance Study Department of History Augarh Muslim University Aligarh.

Smith, W. (2012). *Gezi Tıbbı Gezgin Sağlığı ve Hastalıkları El Kitabı*. Çev., Cengiz Uzun, Zeki Yumruk. Nobel Yayınevi.

Şahin, H. H. (2015). “Osmanlı-Hint İlişkilerine Genel Bir Bakış (XV-XVIII. Yüzyıl)”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. 63-66.

Şahin, H. H. (2020). *Hindistan’da Türk Rönesansı: Ekber Şah ve Dini İlahisi*. İstanbul: Selenge Yayınları.

Şahin, H. H. (2020a). Babürnameye Göre Babürlülerin Etnik Kimliği, *Uluslararası Babür Sempozyum Bildirileri*, Rusya: Moskova, 614-617.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar % 100.

ETİK KOMİSYON ONAYI: Çalışmada etik komisyon onayına gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

TELİF HAKKI VE BENZERLİK RAPORU: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptir; çalışmanın benzerlik raporu alınmıştır.

BİLİMSEL VE ETİK İLKELERE UYGUNLUK: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların “Kaynaklar” başlığı altında belirtildiği beyan olunmuştur.